THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאָס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—53 213
Winnipeg — Manitoba

די וויניפּעגער עקסיבישאָן אויף דער נאָרט-ענד

מעיאָר וועכס אנאָנס ביי דער פארזאמלונג פון נאָרד-וויניפּעגער שטייער-צאָלער זונטאָג אונט, אז די געפּלאנטע "עקסיבישאָן" וועט געבויט ווערן אויף דעם אלטן פּלאַץ, אויף סעלקירק עווע., וועט אויפגענומען ווערן מיט צופרידנהייט פון דער נאָרט-ענדער באפעלקערונג, און, מיר גלויבן, אז סוף-כל-סוף וועלן די ביידע פון אנדערע טיילן פון שטאָט אויך זיין צופרידן מיט דעם באשלוס, אויף וועלכן, וויי מעיאָר וועכ פארזיכערט, אלע צדדים וואס האָבן צו טאָן מיט דעם ענין זיינען איינגענאגען.

שוין יאָרן לאנג, אז די וויניפּעגער נאָרט-ענד קעמפט פאר דעם, אז די "עקסיבישאָן" זאָל צוריק אויפגעבויט ווערן אויף איר אלטן פּלאַץ. דאָס איז באטראכט געוואָרן פאר וויכטיק ניט נאָר פונ'ם שטאנדפּונקט פון די נאָרט-ענדער געשעפטסלייט, נאָר אויך אין די אינטערעסן פון דער גאנצער שטאָט: יעדער אנדער פּלאַץ וואָלט געמוזט קאָסטן אַ סך טייערער אין ארויסלייגן אַ נייע לאַד אויף די פּרייצעס פון די באַלעסטיקטע מיט שטייערן וויניפּעגער שטייער-צאָלער. דערצו איז שווער צו געפינען אַן וויניפּעג נאָך אזא פּלאַץ מיט אזעלכע אייסגעצייכנטע קאָמוניקאַציע מיטלען, ווי דאָס אלטע "עקסיבישאָן" פּלאַץ אויף סעלקירק עווע., וואָס ווערט באדינט מיט צוויי טראַמוויי לינעיס און קאָן דערגרייכט ווערן דורך א גאנצער צאָל ברוי-קירטע גאסן.

אָבער אלע וואָס האָבן צו טאָן מיט אויספורעמען דאָ די געזעלשאפט-לאכע מיינונג, איינשליסנדיק די צוויי טעגלאכע ענגלישע צייטונגען, האָבן די גאנצע צייט עקשנות'דיק געקעמפט קעגן דעם אלטן "עקסיבישאָן" פּלאַץ, א דאנק זייער אלעמענט איינפלוס. האָבן די מייסטע וויניפּעגער שטייער-צאָלער אין 1928 געשטימט פאר דעם קילדאָנען מוניציפּאַלן גאָלף-פעלד ווי א פּלאַץ פאר דער "עקסיבישאָן". אוטאָריזירנדיק דעם שטאָט-ראט אויסצו-געבן די נויטיקע סומע פון 800 טויזנט דאָלאר פאר דער איינאָרדענונג פון דעם פּלאַץ.

ווען עס איז אָבער דערנאָך געקומען צו דער פארווירקלאכונג פון דעם פּלאַץ, וואָס וואָלט אנב אריסגעפירט די "עקסיבישאָן" געבויט אויפ'ן חשבון פון וויניפּעגער שטייער-צאָלער אין אן אנדער מוניציפּאַליטעט, האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די שטייער-צאָלער, וואָס האָבן געשטימט פאר'ן קילדאָנען פּלאַץ, זיינען שאַרק מיסאינפאָרמירט געוואָרן וועגן דעם ענין. א סך שטעדטנגען פאר דער פארווירקלאכונג פון דעם פּלאַץ, וועלכע מען האָט פריער פארזעגען, זיינען ארויפגעשוואומען (אגב האָט "דאָס אידישע וואָרט" אויף א צאָל פון זיי נאָך פריער אָנגעוויזן). דאָס ערגסטע איז געווען, וואָס, ווי עס האָט זיך ארויסגעוויזן, איז דאָס אסגנירט פאר דעם צוויט ווייס ניט געווען גענוג פאר דער איינאָרדענונג פון דער "עקסיבישאָן" אויפ'ן קילדאָנען פּלאַץ.

פאר איבער א יאָר צייט איז אָנגעפירט געוואָרן א ביטערער קאמף וועגן דעם ענין. די פרעסע האָט שארף אטאקירט די אלדערמען "וואָס פירן ניט דורך די אינסטרוקציעס פון פּאַלק" אונטער אלע אומשטענדן. מען האָט זיך געוואָרפן אין אלע זייטן צו זוכן פּלעצער פאר דער "עקסיבישאָן", אבי ניט דעם אלטן פּלאַץ, אויף סעלקירק עווע., וואָס געפינט זיך קאָנטיק אין א צו ארימען גענגט, — אן ארימקייט מיט וועלכער מען וויל זיך קאָנטיק באַ-האלטן פון די געסט וואָס קומען צו אן "עקסיבישאָן"...

די זוכענישן האָבן זיך אָבער מיט נאָרנישט ניט אויסגעלאָזן, — די אלע פּראָיעקטן האָבן געמוזט קאָסטן זייער טייער, איבער די מיטלען פון שטאָט. דערצו האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די רייכערע געגנטן פון שטאָט, וואו עס זיינען דאָ פרייע פּלעצער, וועלן באקעמפן יעדן פארזוך צו באשיינ-קען זיי מיט דער "עקסיבישאָן": זיי ווילן ניט האָבן ביי זיך דעם טומל פון אן "עקסיבישאָן", און זיינען מוחל די פרנסות.

און אזוי ווי די קענגערשאפט צום קילדאָנען פּלאַץ אין סיטי האָל האָט אָנגעהאלטן ניט געקוקט אויף די שארפע אטאקעס פון דער פרעסע, און אזוי ווי צום סוף האָבן זיך אפנים אלע איבערצייגט אז דער פּלאַן קאָן ניט דורכגעפירט ווערן, — האָט מען זיך צום סוף געמוזט בויגן און ווענדן זיך ווידער פאַרט צום אלטן, סעלקירק עווע., פּלאַץ, — אָדער ניט האָבן קיין "עקסיבישאָן".

די ארימע נאָרט-ענדער וויניפּעגער באַפעלקערונג איז ניט אזוי אויס-געאיידלט, אז זי זאָל מורא האָבן פאר דעם טומל פון דער "עקסיבישאָן". זי איז פאראינטערעסירט, אז פאר די שטייערן, וואָס זי וועט צאָלן פאר דער איינאָרדענונג פון דער "עקסיבישאָן" זאָל זי געניסן אויך עטוואָס פון די פאַרדינסטן וואָס זי קאָן ברייגנען, — און פרנסה איז אויף דער נאָרט-ענד זייער א וויכטיקער ענין און ברענענדיקע פראגע.

זי וועט דערפאר זיין זייער צופרידן מיט דער "עקסיבישאָן", באזונ-דערס ווען די "עקסיבישאָן "אויפ'ן אלטן פּלאַץ מיינט אַ סך וויניקער אויס-גאבן פאר דער שטאָט און א קלענערע לאסט פאר די שטייער-צאָלער.

פון דעם לעצטן וועלן, נאַטירלאך, גלייך געניסן אלע בירגער פון שטאָט. זיי וועלן געוויגען אויך מיט דעם, וואָס דערמיט וועט געמען א סוף צו דער פאַרפּלאָנטערטער פראגע, און וויניפּעג וועט קריגן אן "עקסיבישאָן", וועלכע די וויניפּעגער בירגער, ווי דער לעצטער פּלעביסיט האָט געוויזן, ווילן דאָ האָבן.

דער בודזשעט — אן ענטפער אויף געפילן פון אנטריסונג אין קאנאדע

ווען פרעמיער קינג איז דאָ ניט לאנג צוריק געווען אויף זיין טור איבער'ן לאנד האָט ער, פראטיידיקנדיק די טאריף פּאָליטיק פון זיין רעגי-רונג קעגן מר. בענעטס אטאקעס, באטאָנט, אז קאנאדעס האנדלונגען טאָרן ניט דיקטירט ווערן פון אימעצנס אנדערש טאריפ פּאָליטיק, נאָר בלויז פון קאנאדעס אייגענע אינטערעסן. אזוי קאָן קאנאדע ניט לאָזן דיקטירן זיך פון וואשינגטאָן, און באשטימען טאריפן אין אנקלאנג מיט טאריפן וואָס אמע-ריקע באשטימט קעגן קאנאדע.

אין זיין בודזשעט רעדע האָט מר. דאנינג אויך באטאָנט, אז ס'איז ווייס פון זיין געדאנק צו באשטימען וועלכע ס'איז "נקמה טאריפן", אָדער צו פירן א וועלכע ס'איז טאריפן מלחמה "וואָס קאָן פירן צו קאטאסטראָפא-לע רעזולטאטן".

מען קאָן אָבער פאַרט ניט זאָגן, אז מר. דאנינגס טאריף ענדערונגען זיינען אויסשליסלאך אויסגערעכנט אין די אינטערעסן פונ'ם קאנאדער גע-ברויכער אין קאנאדעס גרעסערן האנדל מיט דער אימפּעריע. עס איז זיכער, אז ער איז פאַרט אין א גרויסער מאָס געצילט קעגן די שטאטן, באזונדערס אויף וויפל ס'איז שייך די "קאָנטרווייליינג" טאריפן אויף א צאָל אַרטיקלען, וואָס צאָלן אמעריקע מיט אירע אייגענע טאריפן אויף די אַרטיקלען, וועלכע זי האָט געהעכערט די טאריפן.

עס זעט אזוי אויס, אז מר. קינג האָט זיך אויף זיין טור איבערצייגט, אז קאנאדער באפעלקערונג נעמט ניט אזוי פילאָזאָפיש אמעריקעס טאריפן וואנט קעגן קאנאדע. איר בעסטן קונה אויפ'ן וועלט מארק, די שטיטס אין קאנאדע איז א גאנץ שאַרפע, און מר. דאנינג האָט געמוזט אָט די שטימונג כאטש אין א געוויסער מאָס צופרידן שטעלן.

דאָס איז פאר דער רעגירונג באזונדערס וויכטיק איצט, ווען עס שפירן זיך נייע וואלן אין דער לופטן. און זי האָט געמוזט מיט עפּעס אָפּשוואכן די אמאקעס פון די קאנסערוואטיוון, וואָס זייגען הויפּטזאכלאך געצילט אויף אָט דעם פונקט.

אויף דעם הר הצופים

פון י. אייגער

היינט האָבן מיר באזוכט דעם הר הצופים אויף דער איינלאדונג פון דעם אר-דישן אונ'יווערסיטעט, אָדער ריכטיקער: פון דער אונ'יווערסיטעט ביבליאָטעק, כדי אנקוקן די נייע געביידע וואָס מען האָט פאר דער ביבליאָטעק אויסגעבויט. דער ווייזט האָט ביי יערן ארויסגערופן א גאנ-צע רייע ערינערונגען און געשטאלטן. ניט מער ווי פינף יאָר זיינען אריבער. דאָס איז געווען דעם 1טן אפּריל, 1925 ווען דער גרויער, אבער נאָך ענערגישער געזיכט פון לאָרד באלפור, וועלכער איז געווען אנ-געטאָן אין אן אונ'יווערסיטעט מאנטל האָט געהאלטן זיין היסטאָרישע רעדע, וועלכע איז געווען א זעלטענער אויסדרוק פון טיפער, אינטוייציקטער פריינטשאפט צום אידישן פאָלק.

איך דערמאָן זיך: עס האָט געבלאָזן א פרילינגס-ווינט, פון די ווייטע מואב-בערג, וועלכע האָבן געזונקען אין בלויען רויך, דאָס זיך-בולט אויסגעייכנט דעם קאָנטור פון דם המלח און דער שיינער גע-זיכט פון דעם "נביא'ישן בריטאנער" איז געווען באלויכטן דער פּלי-רויט פונ'ם זון אונ-טערגאנג. נאָר אין יענעם-מאָמענט האָט זיך גערוכט, אז דאָס איז ניט קיין אונ-טערגאנג, נאָר אן אויפגאנג פון א גרויסער פייערדיקער זון...

ניט מער ווי פינף יאָר, אָבער וויפיל האָט מען איבערגעלעבט! דער זעלבער הר הצופים, דער זעלבער אופּפאַרגלייכ-לאכער ווייטער לאנדשאפט, נאָר ארום די אויגן פונ'ם אומבאקאנטן, אנאנימען ארץ ישראל אידן מערקן זיך קנייטשן. ניט קיין טיפע, ניט קיין שארפע, און דאָך ווען מען קוקט זיך קוקט זיך נוט אין זעט מען זיי גאנץ קלאָר. אָט די קנייטשן זיינען געו-וואָרן פאר די לעצטע פינף יאָר. דער אר-דישער שיקזאל האָט פאר דער דאָזיקער צייט ווידער נעמאכט, ווי געוויינלאך, עס-לאכע זיגזאגן; ווידער האָט ער צוגעשיקט א שווערן נסיון, אויף דאָס מאָל דורך די פאַרשטייער פונ'ם "פריינדלאכן ענגלישן פאָלק", וועלכע האָבן זיך באטייליקט דער פאָלעסטינער אונטערזוכונגס קאָמי-סיע. נאָר אויס עצות! דער מאָגן פון אל-טן אידישן פאָלק וועט דאָס אויך אר-בערקאָכן אז דער "עס קשה עורף" וועט ניט אָפּטרעטן. וועט זיך ניט אָפּשרעקן און ניט מותר-זיין אויף זיין זאך. מער אָדער ווייניקער מיט אן אומגינסטיקער רעזאָלוציע — דאָס וועט ניט ענדערן דעם ציל און ריכטונג און וועט ניט אָפּשוואכן די אנשטריינונגס.

די אונ'יווערסיטעט פארוואלטונג האָט איינגעלאדן די זשורנאליסטן זיי זאָלן באַ-זוכן די נייע געביידע פאר דער נאַציאָנאַ-לער אונ'יווערזיטעטס ביבליאָטעק. די ביב-ליאָטעק רופט מען אויף דעם נאָמען פון דוד וואלפסאָן, ווייל מען האָט זי געבויט אויף דעם געלט וואָס וואלפסאָן האָט גע-לאָזן פאר דעם דאָזיקן צוועק. זי איז גרויס און שיין און האָט ניט קיין גלייכן צו זיך אויף דעם גאנצן נאָענטן מזרח. דער ביכער מאָגאַזין איז געבויט אין דריי שטאָק, די דיילן זיינען פון גלאָז און די בוך ברעטער — פון מעטאל. צווישן די דריי-סיק צימערן פון דער געביידע זיינען פאראן דריי פייער פעסטע צימער'ן פאר מאנוסקריפּטן, גרויסע לעזע-זאָלן, שפּע-ציעלע צימערן פאר באזונדערע ביבליאָ-טעקן און פארשיידענע וויסנשאפטס צוויי-ון. דאָס מאכט א קאָלאָסאלן איינדרוק און די געביידע אין אן אנדער זייט פון א גייסטיקע באפרידיקונג. דאָס אויסבויען האָט געקאָסט 39,000 פונט און דאָס אויסמעבלען — 9,000 פונט.

די ביבליאָטעק פארמאָגט איצט ביי א פערטל מיליאָן ביכער, שוין קאטאלאָגא-ירטע, וואָס שטייען אויף דיר בוך-ברעטער. פון זיי 92,000 אין דייטש, און 40,000 אין ענגליש. לויט די וויסנשאפטלאכע אפּ-טיילונגען: ביבליאָגראפיע און פּרעסע — 6,700 ביכער; פילאָזאָפיע און פסיכאָלאָ-סיע — 9,700; רעליגיע — 5,500; סאָ-ציאָלאָגיע, יוריספּרודענציע און פּעדאָגאָ-גיק — 22,600; פילאָלאָגיע — 5,200; נאָטורוויסנשאפטן און מאטעמאטיק — 11,700; מעדיצין — 20,600; קונסט — 6,000; געשיכטע און געאָגראפיע — 16,000; אידישע ליטעראטור — 36,000; ניט-אידישע ליטעראטור — 24,600 א. נ. א. די ביבליאָטעק דעהאלט רעגולמעסיק 1,500 פּעריאָדישע אויסגאבעס, פון זיי — 437 יודאיקא, 330 מעדיצין, 165 סאָ-ציאָלאָגיע און סאָציאָלע פראגן, 124 נאָ-טורוויסנשאפטן, 54 געשיכטע, 34 דערציי-אונג און 29 קונסט.

די ביבליאָטעק האָט אן איינענע בוכבינ-דעריי, ספּעציעלע צימערן פאר קאטאלאָגי זאציע, א ספּעציעלער זאל פאר אריענטא-לישער וויסנשאפט, און וועלכן עס געפינט זיך די באקאנטע גאָלדציהער'ס אראבי-שע ביבליאָטעק פון 6,000 בענדער, א צי-מער פאר ביבליאָגראפיע. וואו מען קאָן זעען מערקווירדיקע אויסגאבעס אויף דעם דאָזיקן געביט. ווי צום ביישפּיל, צוויי בענדער מיט 24,000 נעמען פון נאטור-וויסנשאפטלאכע צייטשריפטן, צוזאמענ-געקליבן פון ראבערט מאָנד (בודער פון לאָרד מעלטשעט), אָדער די ביבליאָגראַ-פיע פון אלע ארויסגעגעבענע ביכער אין אמעריקע פאר די לעצטע 20 יאָר. דאָס בוך אנטהאלט 3,150 זייטן און 600,000 נע-מען פון מחברים.

די ביבליאָטעק פארמאָגט ביי 200 ביב-ליאָגראפישע זעלטנהייטן, אונטער זיי 17 פון די ערשטע דרוקערייען (אינקונאבולן) 650 מאנוסקריפּטן (איינע פון יאָר 1225), 6,000 אויטאָגראפן און פארטראָטן פון באקאנטע אידישע פערזענלאכקייטן, צוויי-שען זיי — דיכטער היינע'ס בריוו, אין וועלכן ער באדויערט וואָס ער האָט זיך געטויפט, דער אָריגינאל פון איינשטיין'ס רעלאטיוויטעט טעאָריע, די אויטאָגראפן פון ווילנער גאון, ר' עקיבא איינער, דיזראַ-עלי אין פיל אנדערע.

ביי דער ביבליאָטעק איז באשעפטיקט א שטאָב פון 29 מענשן; אן דער שפּיץ שטייט דר. הוגא בערנאַמן, געוועזענער ביבליאָטעקער פון פראגער ביבליאָטעק. ער לעזט אויף לעקציעס אין דעם אונ'יווער-סיטעט איבער דער נייער מאָדערנער פּי-לאָזאָפיע. דער בודזשעט וועדט געדעקט פון דעם אונ'יווערסיטעט. אין פיל אנדערע לענדער עקזיסטירן קאָמיטעטן פון פריינט פון דער נאַציאָנאלער ביבליאָטעק, אָבער ניט אלע פירן זייער סיסטעמאטיש. הויפּט-זאָלאַר, יחידים-פריינט, וועלכע פרעגן ניט פריער אין שיקן אָפּט צו ביכער, וועל-כע האָבן ניט קיין שום ווערט פאר דער ביבליאָטעק.

דאָס באזוכן אין אלע צימערן פון דער געביידע האָט פארנומען ניט-ווייניק צייט. דר. בערנמאַן האָט אונז באגלייט אין האָט געגעבן אויספירלאכע דערקלערונגען. ענ-לאך, שוין צו נאכט צו זיינען מיר ארויף אויף דעם פלאַכן דאך פון דער געביידע פון דעם אונ'יווערסיטעט, וועמענס טע-ריסאָריע פארנעמט א שטח פון 200 דר-נאָם בארן (50 אקער). מען האָט זיך דערמאנט אין די צוויי גרויסע נפטרים — אין פּראָפעסאָר הערמאן שאָפּירא, וואָס איז פארבונדן מיט דער אידייע פונ'ם אר-ניווערסיטעט און דער נאַציאָנאלער ביב-ליאָטעק. מיר בויען, מיר בויען טאָג-טעג-לאך און דאָס איז אלץ ווילן די שונאי ישר-אל מאכן צו נישט, אויסשליסלאך אויס ראסן-האס. ביז ווען וועט דאָס זיין אזא שרעקלאכער, גרויזאמער פאקטאָר אין לע-בען פון אידישן פאָלק?

אויף דער גרויער אלטער שטאָט זיינען רואיק געפאלן ווידערשיינען פון דער פאר-גאנגענער זון. עס איז געווען מאָרגע שטיל ארום. — אלע געשפּרעכן האָבן זיך אָפּ-געהאקט, יעדער איינער איז געשטאנען פארטיפט אין זיינע סענטימענטאלי-טרויי-עריקע מחשבות.

מיינע פערציק יאָר לעבן
— און —
:: צוואנציק יאָר רבנות ::
פון הרב אשר זילבערשטיין

עלפטער קאפּיטל

ווען מען רעדט וועגן אידישן מסור, קאָן מען דיינקען אז דאָס איז געווען א פארברעכער, וואָס האָט זיך געשעמט מיט זיין פארברעכן, פונקט ווי א גנב שעמט זיך מיט זיינע גנבות, — אָבער דאָס איז ניט דער אידישער מסור, — אידן מסור'-לאך, וואָס אז מ'האָט אים געזאָגט "מסור" איז ער געווען גרייט אין בלוט אריין, איז געווען א סך, אָבער ס'איז א סברא אז זיי האָבן קיינמאָל ניט גע'מסר'ט, זיי פלעגן נאָר ארומגיין זיך באַרימען און זיך שווערן מיט שבועות אז זיי וועלן מסר'ן און, פארשטייט זיך, אז דער וואָס שווערט אז ער וועט מסר'ן, דער וועט שוין זיכער ניט מסר'ן. זיי פלעגן נאָר האָבן הנאה פון זייער איינענער ברייטקייט אז — ער וועט באוואָרן די "גובערניע" מיט "פּראָשעניעס" — בשעת ער האָט זיך ניט גע-קאָנט חתמ'ענען אויף רוסיש און אז, — צען טויזנט קערבלאך זאָל אים קאָסטן און ער מוז אים ווייזן ווער עלטער איז! ווען ס'איז שוין געווען דאָנערשטאָג אויף דער נאכט און ער האָט נאָך אלץ ניט געהאט קיין מעל אויף חלה, און אז — ער וועט דעם גובערנאטאָר אויסרייסן די באָרד! — ווען ער פלעגט זיך דערשרעקן פאר דעם קלענסטן סאָבטניק. ביי אונז איז געווען א איד, אין יענעם דור, וואָס פלעגט שטענדיק ארומגיין שרעקן די וועלט. "איך וועל זיי ווייזן!" און עס האָט זיך שטענ-דיק ביי אים ארויסגעזעען א ווייסער בוינן פאפּיר פון בוזעם, וועלכעס האָט געהייסן, אז אָט גייט ער שוין און שרייבט א "פּראָשעניע". אָבער מען פלעגט זאָגן אז דאָס איז ער אלע יאָרן ארומגענאנגען מיט דעם זעלבן בוינן פאפּיר און האָט אים קיינמאָל ניט אויסגענוצט.

— עס האָט זיך עפּעס אמאָל יאָ געמאכט, אין יענעם דור, אז עפּעס א פאָר מענשן אויף וועלכע מ'האָט ארויפגעלייגט "קופּעטשעסטווא" (הויכן איינקונפטס-שטייער) האָט פארדראָסן אויף זייערע שכנים, אלמאי יענע האָבן זיך אויסגערייט דערפון און האָבן זיי גע'מסר'ט און מ'האָט אויף זיי אויף ארויפגעלייגט דאָס זעל-בע. דאן האָט מיין זיידע געשיקט די שמשים קלאפּן אין שול אריין און מ'האָט גע-בלאָזן שופר און די מאַמעס וואָס האָבן געהאט טייערע קינדער זיינען זיך צעלאָפן פון שטאָט און מ'האָט צוויי מענער מיט א פרוי, די מוסרים, אריינגעוואָרפן אין חרם. דאן, שוין פאר מיין דור, האָט א איד אויסגערונגען ביים אנדערן אידן די קליידער פון פריץ, האָט מען אים אָנגעטאָן עניים קשים, אלע מאָל פלעגט ווערן אן איינגעלויף, אז דאָס שלאָגט מען אים, דעם הולטיי, און אלעמאָל פלעגט מען לויפן אין שול, אז דאָס נייט מען אים ווארפן אין חרם איבעראייעס.

דאָס זיינען ניט געווען קיין מוסרים, זיינען געווען גלאט-זיך פּאסקודנע אידן.

— דעם אמת'ן מסור האָט מען ניט געשלאָגן, אים האָט מען ניט געוואָרפן אין קיין חרם, אים האָט מען געגעבן — דעם גרעסטן כבוד אין די אויגן. כאָטש ער האָט געוואוסט וואָס אידן דיינקען וועגן אים און וואָס אידן רעדן וועגן אים, אז אידן האָבן וועגן אים ניט קיין חויבע מיינונג ווי וועגן א משומד און אפשר נאָך ערגער. און כאָטש ער האָט געוואוסט אז דעם כבוד וואָס מען גיט אים אין די אויגן איז דער זעלבער כבוד וואָס מען וואָלט געגעבן אויף דער מינוט אז גזלן, א מערדער, אז ער זאָל ניט טשעפּען האָט דאָס אים ניט געאָרט, ער איז, אדרבא, געווען צופרידן דער-פון וואָס אידן דיינקען וועגן אים אנדערש און רייד'ן מיט אים אנדערש, וואָס זיי שעלטן אים הינטער די אויגן און חנפ'ענען אים אין די אויגן, און ווען מ'פלעגט אים ריידן א שידוך פאר זיין קינד, פון דער פרעמ'ר, און ער האָט זיך געריכט אז מען וועט מסתמא אָנריידן אויף אים, פלעגט ער אריינגיין צום רב און פאדערן ביי אים א ברי'ון אז ער איז דער פיינסטער מענש אין שטאָט און דער רב פלעגט זאָגן: אָך, מיט'ן גרעסטן כבוד! צוליב אייך? אין ער האָט געזעען ווי דעם רב ציטערט די חאנט בשעת ער שרייבט דאָס. ער האָט געוואוסט וואָס דער רב דיינקט וועגן אים בשעת מעשה און פארוואָס דער רב טוט דאָס. נאָר עס האָט אים נארנישט ניט גע-ארט. ער האָט ניט געוואָלט דער רב זאָל דאָס אים טאָן פאר כבוד, נאָר פאר מורא — מורא פאר אים. דאָס איז דאָס איינציקע וואָס האָט אים צופרידנגעשטעלט. קיין כבוד האָט ער ניט געדאַרפט, ער האָט געלאכט דערפון, ווייל בשעת מ'האָט נאָך א גוי-גונג צו כבוד קאָן מען קיין מסור ניט זיין, און ווען אונזער מסור (א דור פאר מיי-נעם) האָט פּלוצים אָפּגענאָלט די באָרד איז געפאלן א פחד אויף דער שטאָט, ווייל אָפּגאָלן די באָרד אין יענער צייט האָט געמיינט צו זאָגן: שוין! מיך ארט שוין ניט אייערע קללות און מיך ארט שוין ניט אייערע טרערן, מיך ארט שוין ניט אז איר וועט ווארפן שטייגער נאָך מיין לויה און מיך ארט ניט אויב איר וועט מיך אפילו לייגן הינטערן פּלויט און מיך ארט ניט אויב איך וועל אָנווערן יענע וועלט און מיך ארט ניט אויב מ'וועט מיך ברענען אין גיהנום, — איך בין א מסור! זאָל אייך ווארפן דאָס הארץ מיט די ציין אין מויל פאר מיר!

און ווען אידן זיינען געווען אין אן עת-צרה איבער אים, ווען אייניקע האָבן אין פּוילישן "מיאָטעזש" (אויפשטאנד) צוגעשטעלט פּולווער צו די פּוילישע מיא-טעזשניקעס און ער האָט דאָס דערנאָך גע'מסר'ט צו דער רוסישער רעגירונג און די אידן האָבן באהאלטן דעם פּולווער אויפ'ן שולגער בוידעם און ער איז געגאנגען מיט פּאליציי און האָט דאָס געכאפּט אין די צאָנצעס שטאָט מיט'ן רב זיינען געלאָפן אויף דעם פּוליקן אָרט און געריסן קברים און ווייבער און קינדער האָבן געציטערט פון טויט-שרעק, האָט ער דאן ערשט געפילט אז ער איז! ער האָט דאן געפילט דעם זעלבן פארגעניגן וואָס דער וואָלף קאָן מסתמא פילן בעת ער נייט אריין אין א טשערעדע שאָף און די שעפּעלאך צעשרייען זיך אלע פון טויט-שרעק. און ניט נאָר האָבן אים ניט געארט די קללות און ניט נאָר האָט אים ניט געארט וואָס א גאנצע שטאָט האָט געבעטן דורך די מתים דעם טויט אויף אים, — ער וואָלט געווען גע-קאָנט זיך באזונדערס נוקם זיין דערפאר — נאָר דאָ האָט ער דערנרייכט זיין גאנצן תיקון, זיין גאנצע שלימות: א גאנצע שטאָט שעלט מיך! א גאנצע שטאָט בעט דעם טויט אויף מיר! אפנים אז דאָס הייסט גוט גע'מסר'ט! און איך בין טאקע, ווייזט אויס, דער אמת'ער מסור!

ער האָט אויך ניט גע-ד'ארפט קיין מאכט. ער האָט געלאכט פון מאכט. מאכט, הייסט האָבן די מאכט איבער יענעם און אין א געוויסער מאָס יוצא זיין פאר זיי. דער מסור האָט דאָס ניט געוואָלט, און האָט דאָס ניט געד'ארפט. ער האָט געוואָלט, אז די מאכט זאָל האָבן יענער, נאָר גאנץ קהל מיט אלע זיינע מאכט-האָבער זאָלן פאר אים מורא האָבן.

מורא פאר אים איז אויף געווען פּשוט זיין פרנסה. דער מסור האָט דאָך ניט געהאט קיין באשטימטע פּראָפעסיע אָדער, וואָס ניט איז מסחר, ער האָט דאָך טאקע פּשוט געד'ארפט מאכן א לעבן פון מסור'יי, איך דיינק, אז ס'איז ניט אמת דאָס וואָס מען פלעגט מיינען אז די רעגירונג צאָלט אים. ער פלעגט מסתמא גיכער לעבן פון די גרויסע וואָלד-סוחרים, וואָס האָבן געהאקט קאזיאָנע, וועלדער און פלעגן אָפּט א טעות האָבן און האקן, ניט דאָרט וואו מ'האָט געקויפט און ניט וואָסערע בוימער מ'האָט געקויפט און ניט וויפל מ'האָט געקויפט... אָדער די פאָדריאָרטשי-קעס צו דער ארמיי וואָס האָבן זיך געהאט זייערע טעות'ן... אָדער ירי גרויסע אידישע פאָסעסאָרן וואָס האָבן ארענדירט טויזנטער מאָרגעס ערד ביים פריץ אויפ'ן נאָמען פון א גוי וועלכער איז טאקע געווען ביי דעם זעלבן פאָסעסאָר א שמייר-סער... — דאָרט האָט ער נעמוזט נעמען א מנה-פיה און קיין געלט וויל מען ניט געבן, סיידן מ'האָט מורא...

גאנץ אנדערש איז געווען דער תקיף. ער האָט געוואָלט האָבן די מאכט און ארויסגעקוקט מ'זאָל אים רופן אונטער די אויגן מיט א "רייש" און נאָך זיין טויט, צו זיין לויה, זאָלן זיין פארמאכט אלע קלייטן און זאָל האָבן עולם-הבא, נאָך אפשר מיט א דעה און אפשר אפילו מיט אביסל תקיפות... ער, ווען ער האָט אפילו געטאָן אזעלכעס וואָס האָט געהאט א ריח פון מסירה, האָט ער דערפאר אויך גע-וואָלט כבוד. על-כל-פנים, פלעגט ער געוויס דיינקען, היט ער דאָך אָפּ אז קיין "אייד'לער" יונגערמאן זאָל ניט ארייגאָפן אין נאכאר, און ווי, ווייט מעגלאך, זאָלן גיין נאָר בעלי-מלאכה'ס... און מערקווירדיק, לויט ווי איך האָב זיך דער-גריבלט, האָט זיך זיין מאכט געשטיצט מייסטנס אויף די בעלי-מלאכה'ס.

אָבער אויף פאַרשטיין ווי אזוי בעלי-מלאכה'ס שטיצן די מאכט פון דעם מענשן וואָס כאָפּט שעפּעלאך פון זייער טשערעדע, מוז מען וויסן די לאנע פונ'ם אידישן בעל-מלאכה אין יענער צייט.

(פאָרזעצונג פרייטאָג)

ווי אזוי געוואוינהייטן ווערן אמאָל ביי א מענשן א צווייטע נאטור

וואָס דאָס באשטעטיקט שלמה-המלכ'ס הרגל געשה טבע

פון י. מאלין

נאָך מיט טויזנט יאָר צוריק האָט דער קלוגער שלמה געזאָגט דאָס ווערטל: הרגל נעשה טבע, — די געוואוינהייט ווערט אָפּט ביי מענשן א צווייטע נאָ-טור. א מענש מעג זיך געבוירן ווערן מיט גוטע אייגנשאפט זאָן אזא איינער וואָלט געקאָנט זיינע יאָרן אויסלעבן בכבוד, אויב נאָר ער זאָל לעבן צווישן ערלאכע מענשן. ווען אָבער דאָס שיקזאל שטויסט אים מיט גוואלד אריין אין א געזעלשאפט פון שלעכטע חברים, מוז זיך זיין כאראקטער מער אָדער וויניקער ענדערן. ניט ווענ-דיק ווערט ער אָנגעשטעקט פון זיינע פאר-דאָרבענע חברים, נעמט זיך אָן פון זיי און טוט זיי נאָך. אויף וועמענס וואָגן דו זיצט, אזא לידל זינגנסטו, — זאָגט א קריסט-לאך ווערטל, און עגלאכעס קאָן מען הערן ביי יעדער נאציאָן.

דאָס זעלבע קאָן מען זאָגן פארקערט. א מענש פאַרדאָרבענע איינגשאפטן, אויב ער קומט נאָר אין אפּטער באריהרונג מיט אנשטענדיקע, ערלאכע מענשן, זאָאפט אין זיך איין זייער גוטע מדות און מענשלט זיך מיט דער צייט אויס. ניט ווילנדיק הויבט ער זיך אָן צו שעמען פאר זיינע שלעכטע נייגונגען, פאר זיינע פאַרדאָרבע-נע פאָראלאנגען, און דאָס פירט שטופּנווייז דערצו, וואָס ער לערנט זיך אויס צו זיין א פיינער מענש, און זיין נאטור עדערט זיך אויגנאנען. נאטירלאך, איז דאָס ניט קיין באשטימטער כלל, ניט אלע מאָל פאַ-סירט עס אזוי, און יעדער כלל האָט דאָך אויך א פרט. אָבער פאסירט עס יאָ, און דוקא גאנץ אָפּט. מיר וועלן אויף טשיקאוועס דאָ ברייגנען עטלאכע אינטע-רעסאנטע פאקטן, וואָס וועלן באשטעטיקן שלמה'ס באהויפּטונג.

אין א דאָרף, ערגעץ וואו אין סאמארער גובערניע, טיף רוסלאנד, האָט מיט א סך יאָרן צוריק געלעבט א גלח, א יונגערמאן איז ער נאָך געווען, ווען ער איז באַ-שטימט געוואָרן אלס גלח אין יענעם דאָרף. און געווען איז ער פון דער נאטור זייער א גוטהארציקער, ערלאכער און אויפריכ-טיקער מענש. קיין גרויסע גליקן האָט ער אין זיין דאָרף ניט געמאכט. אָבער ווי ווייניק זיין הכנסה איז געווען, האָט ער א העלפט פון דעם אוועקגעגעבן צו ארימע, נויטליידנדיקע פּויערים. און האָט זיך אליין שטענדיק געגעוויטיקט, ניט האָבנדיק אפילו גענוג צו דערנערן זיין פרוי און 2 קינדער.

עס איז איבעריק צו זאָגן, אז געפרע-דיקט האָט ער אין זיין קירכע פאר די פּוי-ערים מאָראל, גערעכט אלעמען צו זיין ערלאך, ניט באשעפטיקן זיך מיט שלעכ-טע זאכן און לעבן פאר דעם צווייטן ווי פאר זיך אליין. די מוזשיקעס האָבן אים זייער ליב געהאט, און אויך צווישן זיינע קאָלעגן פון די ארומיקע דערפער און אויך שטעט האָט ער באקומען א שם אלס דער פריינדלאכסטער גלח אין יענער גענגט.

מיט וואָסערע זיבן-אכט יאָר נאָך זיין חייראט איז צו אים געקומען צו גאסט זיין שוואָגער, זיין פרוי'ס א ברודער, א חברה'מאַן, זייער א געבילדעטער, אָבער א פארדאָרבענער קערל, אזא איינער, וואָס ווערט אָנגערופן מיט דעם נאָמען "גלעב-צענדער אויסוואורף." באזעצט האָט ער זיך ביי דעם גלח מיט אויף שטענדיק, און נאָכדעם איז ער געווען פאר-שפּארט ביי זיך אין צימער, ניט לאָזנדיק אימעצן אריינצוקומען צו אים. איינמאָל איז דער גלח דאָך אריינגעקומען אהין, און עס איז אים פינסטער געווארן אין די אויגן דערזעענדיק, אז דעם שוואָגער'ס צימער איז א גאנצע פאבריקל מיט פאר-שיידענע מאשינקעס, וואָס פּראָדוצירן פאלשע, זילבערנע מטבעות.

דער ערלאכער גלח איז פארציטערט גע-וואָרן. וואָס הייסט מא